

**Юрій Михайлович КЛАПКІВ**

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І.Юрія  
Тернопільського національного економічного університету,  
j.klapkiv@tneu.edu.ua

## **ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТЬ ІНСТИТУТ ТА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ**

### *Анотація*

*У статті розглядають особливості поняття інститут та інституціоналізація, розкривається його зміст у різних сферах. Проаналізовано термінологічні проблеми застосування поняття інституціоналізація та інститут у страховій справі. Виокремлено наступні етапи інституціоналізації: інновація, привичання, об'єктивізації і седиментації. Виокремлено двоступінчастий характер інституціоналізації розвитку страхового ринку. Проведено, аналіз інституціоналізації на політично-правовій чи ринковій фазі, базований на підставі перед усім відносних показників.*

***Ключові слова:** інститут, інституціоналізація, структура, седиментація, організація, ринок страхових послуг, страхова компанія.*

**Юрий Михайлович КЛАПКИВ**

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов им. С.И.Юрия  
Тернопольского национального экономического университета

## **ОСОБЕННОСТИ ПОНЯТИЙ ИНСТИТУТ И ИНСТИТУАЛИЗАЦИЯ РЫНКА СТРАХОВЫХ УСЛУГ**

### *Аннотация*

*В статье рассматривают особенности понятия институт и институционализация, раскрывается его содержание в различных сферах. Проанализированы терминологические проблемы применения понятия институционализация и институт в страховом деле. Выделены следующие этапы институционализации: инновация, привыкание, объективизации и седиментации. Выделены двухступенчатый характер институционализации развития страхового рынка. Проведен анализ институционализации на политически-правовой или рыночной фазе, базированный на основании пережди всего относительных показателей.*

***Ключевые слова:** институт, институализация, структура, седиментация, организация, рынок страховых услуг, страховая компания.*

**Yurij KLAPKIV**

Dr., Associate professor of finance at  
Ternopil national economic university

## **FEATURES OF CONCEPTS OF INSTITUTE AND INSTITUTIONALIZATION OF INSURANCE MARKET SERVICES**

### *Abstract*

*The article describes features of the concept institution and institutionalization, reveals its contents in various fields. One manifestation of institutionalization is the horizontal expansion of institutions. It includes extensions range of institutions, especially the growing institutionalization of different spheres and fields of life.*

*Terminological problems of the concept of institutionalization and the institution in the insurance business are analyzed. Institutionalization as a process of organization and regulation of public life, landscaping, formalization and standardization of public relations was determined.*

*The following stages of institutionalization: innovation, conscience, objectification and sedimentation are determined as well as their representation on the insurance market. In particular, the process of institutionalization has launched a legislative change in the form of the adoption in 1996 of the Law of Ukraine "On insurance". Fixation took place through the formation of new solutions as a response to emerging changes. Objectification is the stage multi-institutionalization that provides distribution and consolidation of new structures, licenses insurance companies, the development of rules insurance.*

---

*One of the stages of full institutionalization is sedimentation that is characterized with almost complete spread of new structures, and their persistence over time.*

*We considered the nature of the institutional approach, singled out two-step nature of the institutionalization of the insurance market, namely, formal political phase and a phase of socio - cultural. Analysis on the institutionalization of political-legal or market phase, based on the relative basis before all indicators such as the share of insurance, premiums collected in the number of registered insurance or index Herfindahl – Hirschman is conducted.*

*Consideration of socio-cultural institutionalization phase of the insurance market of Ukraine is based on a social belief and trust in insurance companies. The factors that motivate the use of insurance are determined. Optimal is illustrated, shares of insurance products that without obligation are bought by clients. The recent changes in the insurance market of Ukraine is analyzed.*

**Keywords:** *institute, institutionalization, structure, sedimentation, organization, market of insurance services, insurance company.*

**JEL classification:** *B52, G22*

**Постановка проблеми.** З поняттям інститутів і інституалізації часто можна зустріти в літературі, та повсякденному житті, але однозначно трактувати їх вкрай складно, виникає багато суперечностей. Це пов'язано з тим, що ці поняття по-різному відображаються на представниках окремих дисциплін, а також через прийняття до уваги різних наукових шкіл, парадигм або точок зору.

Інститути та інституції знаходяться між собою в постійній взаємодії, і межа між ними доволі умовна. Організації, що знаходяться під впливом різного роду інститутів, формальних і неформальних, повинні адаптуватися до змін інституційного середовища. А з іншого боку, своїм функціонуванням надають форму інститутам, впливають на їх зміну.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Слід зазначити, що проблема інституціоналізації займає чільне місце в наукових дослідженнях, як українських, так і іноземних учених. Її досліджували В. Андрияш [1], Н. Осипова [3], А. Колодій [4], П. Толберт, Л. Зуцкер [7], та інші. На сьогодні, в більшості наукових робіт розглядаються різноманітні проблеми, пов'язані з процесами інституціоналізації, але проблема визначення і змісту цих процесів, на нашу думку, потребує більш детального розгляду, особливо з позиції ринку фінансових послуг.

**Постановка завдання.** Метою статті є теоретична концептуалізації підходів щодо поняття «інституціоналізація». Основним завданням ставимо перед собою виявлення особливостей що притаманні для страхового ринку. Актуальним є проведення аналізу характеру інституціоналізації страхового ринку України

**Виклад основного матеріалу.** Найпоширенішим є трактування, що інституціоналізм – це набір правил, за якими проводяться різного роду взаємини соціального впливу. Правила приймаються учасниками даного співтовариства і визначають, яка поведінка є правильною, а яка – ні; в свою чергу, процедури визначають спосіб встановлення правил. Правила між собою можуть відрізнятися наступними характеристиками:

- точність формулювання – виникають, як правило, точно визначають поведінку, як і ті, які визначають лише напрямком правильної поведінки в даній ситуації;

- офіційного оформлення – формальні інститути – це офіційні обмеження, правила, правила встановлені людьми (наприклад, конституція, різного роду правові акти); неформальні інститути – це різного роду умовності і правила поведінки;

- авторитативність – диференціація правил за наслідками недотримання цього правила. Діапазон авторитативності установ дуже широкий – від правил, порушення яких не тягне за собою ніяких штрафів, до правил, порушення яких загрожує серйозними суспільними наслідками.

Інститути є правилами функціонування в суспільстві, з'явившись зменшують невизначеність у повсякденному житті одиниці. Вони надають інформацію, як "повинні" виглядати поведінки людей у ситуаціях повсякденного життя, незалежно від того, чи це стосується сфери життя, його особисті, а також пов'язаних професійною діяльністю. Інститути –

---

це тип повторюваних дій і загальних переконань щодо реальності. Інститутами можуть бути такі дії, як, наприклад, голосування, а також інші дії звичаю, який повторюється і який підходить аналогічний зміст. Інститути мають пізнавальний елемент і елемент нормативний. Елемент пізнавального призводить до того, що ситуації, явища стають більш зрозумілими для людини, а елемент нормативний визначає можливі межі поведінки, унормовуючи таким чином, поведінку індивідуума.

Таким чином, інститути можна розглядати як абстрактні – вигаданими людьми обмеженнями, які визначають взаємодію людей. Ці обмеження дають інформацію про те, що заборонено в даній ситуації, а також які умови необхідно виконати, щоб мати можливість робити якісь дії, які права та обов'язки пов'язані з певними діями.

Проявом інституціоналізації є горизонтальна експансія інституцій. Вона включає в себе розширення, діапазон даних установ, і, насамперед, на зростання інституціоналізації різноманітних сфер і галузей життя. Належить відзначити, перш за все, економічні, соціальні, культурні та комунікаційні, а також питання охорони навколишнього середовища. До нових (сучасних) господарських установ можна зарахувати, зокрема, інтеграційні організації (наприклад, Європейський Союз), інститути, що сприяють економічному розвитку слабо розвинених країн (наприклад, Світовий Банк), міжнародні торгові режими (наприклад, ГАТТ/СОТ), організації, що займаються координацією економічної політики, або кредитні організації, чи міжнародні транснаціональні корпорації.

Ще одним проявом прогресу, процесів інституціоналізації є розвиток структури багатьох існуючих установ. Наслідком зростання пропонованих компетенцій і розширення функцій обслуговування є гіперплазія організації і бюрократичність багатьох сучасних компаній.

Зазначена багатоманітність поняття «інститут» дозволяє виділити, по-перше, притаманні усім інститутам ознаки, такі як наявність організуючої ідеї, власність, нормативно-правовий характер. По-друге, буття інституту включає в себе цілісність (єдність), загальну просторово-часову форму культури і інституалізації, тобто процеси, які безпосередньо забезпечують універсальність соціальних інститутів, в результаті чого інститут можна представити як функціональну організацію, яка забезпечує наявність конкретної системи однорідних інститутів як своєю змістовною основою.

Сам процес організації та регулювання суспільного життя, благоустрій, формалізації і стандартизації суспільних відносин називається інституціоналізацією [4].

У процесі інституціоналізації виникають і закріплюються нові структури та відносини між людьми, між організаціями, або між людьми і організаціями. Згідно запропонованої теорії П. Толберт і Л. Зучкер інституціоналізація – це процес, який складається з наступних етапів: інновація, призвичаєння, об'єктивізації і седиментації. [7]

Інновація виникає під впливом різного роду зміни в оточенні організації - дії ринкових сил, зміни технологічних або законодавчих змін. Ці стимули призводять до генерації змін. У разі страхування в Україні, стимулом інноваційних, який запустив процес інституціоналізації стала зміна законодавча у вигляді прийняття в 1996 році Закону України «Про страхування» [2]. Призвичаєння - це етап передінституціоналізаційний, який полягає в утворенні нових рішень як реакція на виникаючі зміни. Ці рішення, структури, починають формалізувати у вигляді різних правил і процедур. На цьому етапі знання про нові інститути є надзвичайно обмежені, а впровадження нових рішень, пов'язані значною мірою з відсутністю згоди суспільства на зміни. Об'єктивізації є етапом поліінституціоналізації, що передбачає поширення і закріплення нових структур. З'являється помірна суспільна згода на нові структури та рішення, а також підвищується засвоєння нових структур. Поінформованість щодо цих структур значно вища, ніж на етапі призвичаєння.

Етап повної інституціоналізації – це седиментація. Цей етап характеризується практично повним поширенням нових структур, та їх збереженням протягом тривалого часу. З'являється позитивний зв'язок між даною структурою і бажаним результатом. Седиментація може

---

поступово скорочуватись, головним чином через відсутність видимих результатів, пов'язаних зі структурами.

Європейські вчені виокремлюють двоступінчастий характер інституціоналізації, а саме: фазу формально-політичну і фазу соціально - культурну.[ 6] Фаза формально-політична має місце на початку процесу змін, на цьому етапі виникають формальні установчі акти, закони, умови, під впливом яких формуються інститути. Діють тоді, нав'язані ззовні правила і норми. У соціально - культурній фазі формуються індивідуальне ставлення людей до організації, виникають формальні обмеження, напівформальні та неформальні, які служать для людей свого роду путівником дій. Друга фаза триває набагато довше, ніж перша, переважно це термін більший як одне покоління.

Аналіз інституціоналізації на політично-правовій чи ринковій фазі, проводитиметься на базі відкритих даних Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на підставі перед усім відносних показників, таких як: частка страхового відшкодування, у зібраних премія, відсоток застрахованих громадян чи кількість зареєстрованих страхових компаній. Абсолютні показники, такі як: суми зібраних страхових премій чи середня вартість страхової премії, вважаємо наразі недоцільно аналізувати через суттєве знецінення національної грошової одиниці, що в поєднанні із економічною кризою дасть суттєву асиметрію інформації щодо політично-правової фази інституціоналізації розвитку ринку страхових послуг. Вартими уваги залишаються юридичні норми та інституції, що регулюють страховий ринок України.

Базою для оцінки соціально-культурної фази інституціоналізації страхового ринку України служитиме соціальна думка та опитування респондентів щодо довіри до страхових товариств та причин використання страхування. Висновком щодо існуючого етапу інституціоналізації базуватимуться на підставі характеристики, рис притаманних для кожного із етапів призвичаєння, об'єктивізації і седиментації, що мають місце у страховій сфері.

Страхування можна визначити з кількох точок зору:

– „з економічної позиції – це соціально – економічний інститут, що забезпечує покриття майбутніх потреб у майнових ресурсах чи коштах, викликаних у окремих господарських одиниць. Через події що вирізняються певною імовірністю настання випадкові події, шляхом розподілу ваги цього покриття на кілька інституцій, яким ті ж випадкові події загрожують;

– з фінансової позиції – форма організації відокремленого та централізованого (страхового) фонду, що створюється з децентралізованих джерел, а саме, внесків, що надходять з платежів зацікавлених осіб;

– з нормативно-правової позиції – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) [2].

Саме видатки на страхування, як соціально-економічний інститут, найкраще засвідчують соціальну значимість та пріоритетність певного виду захисту у населення. Інституціональний розвиток страхового ринку України

Хоч ринок страхових послуг і залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Фінансова криза та падіння курсу гривні фактично унеможливили реальний аналіз абсолютних фінансових показників. Загальна кількість страхових компаній станом на 30.06.2015, також суттєво зменшилась і становила 374, що на 26 менше ніж у 2014 році, у тому числі компаній страхування життя – 52, а станом на 30.06.2014 – 58 компаній.

Водночас, незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 96,5% – акумулюють 100 інституцій що займаються

---

ризиковим страхуванням (31,1% всіх СК "non-Life") та 99,1% – 20 компаній страхування життя або 38,5%.

По ринку страхування життя Індекс Герфіндаля – Гіршмана склав 1 002,00 (у I півріччі 2014 року – 1 162,13), по ринку ризикових видів страхування становив 207,85 (у I півріччі 2014 року – 197,00). В цілому по страховому ринку індекс Герфіндаля – Гіршмана склав 184,73 (у I півріччі 2014 року – 172,77).

Наведені дані свідчать, що I півріччі 2015 року значний рівень конкуренції (Індекс Герфіндаля – Гіршмана в 5 разів менше 1000) спостерігався на ринку видів страхування інших, ніж страхування життя, в той час як на ринку страхування життя наявна помірна монополізація [8].

Соціально-культурна фаза інституціоналізації страхового ринку України яскраво характеризується структурою страхових премій із добровільних видів страхування. Так, на 1 липня 2015 року: 20,6% всіх страхових премій від громадян становили премії від страхування наземного транспорту, що на 1,0% більше в порівнянні з відповідною датою 2014 року; від страхування життя надійшло - 19,0% всіх страхових премій від громадян, що на 7,1% більше; від медичного страхування (безперервне страхування здоров'я) – 8,0% всіх страхових премій від громадян, що на 11,4%; від страхування від нещасних випадків – 3,8% всіх страхових премій від громадян, що на 50,8% менше в порівнянні з відповідною датою 2014 року.[8] Що яскраво демонструє турботу пересічного українця про власний транспортний засіб, що посилюється зростанням його вартості через знецінення власної грошової одиниці. Та зростання ролі страхування життя і здоров'я у системі цінностей та пріоритетів фізичних осіб. Це і є соціально-культурна фаза інституціоналізації страхового ринку України становлення поглядів, використання та формування інститутів страхового ринку під інтереси потенційних клієнтів.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отже, саме в процесі інституціоналізації виникають і закріплюються інституції, що працюють на ринку страховому ринку та відносини між особами, організаціями, клієнтами та органами нагляду. Аналіз інституціоналізації на політично-правовій чи ринковій фазі, засвідчив сформовані та законодавчо закріпленні інститути. На рівні соціально-культурного формування, поглядів як працівників, власників, суспільства та клієнтів зокрема, необхідним є зміна та функціонування страхового ринку впродовж декількох поколінь. Позитивом є переорієнтація із майнового страхування, а саме страхування наземного транспорту, до турботи про життя і здоров'я, та абсолютні показники страхових платежів засвідчують доволі низьку страхову культуру населення, та незначну фінансову спроможність до користування із цих фінансових продуктів.

#### **Список літератури**

1. Андрияш В.И. Институционализация: понятие и содержание / В.И. Андрияш// *Современные научные исследования и инновации.*- 2014.- № 11 [Электронный ресурс]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/11/39534>

2. Закон України. Про страхування. - *Відомості Верховної Ради України (ВВР).*- 1996.- N 18.- ст. 78.

3. Колодій А. Неоінституціоналізм та його пізнавальні можливості в політичних дослідженнях / А. Колодій // *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії.* - 2010. - Вип. 1. - С. 71.

4. *Поняття й ознаки соціального інституту. Механізми здійснення інституціоналізації / соціологія підручник / за ред. Н. П. Осипової.* - К. ЮрінкомІнтер, 2003. С. 67.

5. Ротова, Т. А. Модель капіталу страхової компанії, зваженого на фінансові ризики/ Т. А.Ротова, Л. М. Клапків // *Фінанси України.*- N4.- 2012.- С. 76-83.

6. Morawski W. Zmiana instytucjonalna. / W.Morawski // *Spółeczeństwo. Gospodarka. Polityka, Wydawnictwo Naukowe PWN.*- Warszawa.- 1998.

---

7. Tolbert P. *The Institutionalization of Institutional Theory*/ P. Tolbert., L. Zucker // S. Clegg.- 1996. - p. 182.

8. Підсумки діяльності страхових компаній за I півріччя 2015 року [Електронний ресурс]. URL: [forinsurer.com/files/file00556.pdf](http://forinsurer.com/files/file00556.pdf)

### **References**

1. Andryiash V.Y. (2014) *Institutionalization: concept and maintenance // Modern scientific researches and innovation [Electronic resource]*. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/11/39534>

2. *Law of Ukraine. On insurance (1996)* Supreme Council of Ukraine.

3. Kolodiy A. (2010) *Neoinstitutionalism and its educational opportunities in political studies. Visnyk of Lviv University. Series: Philosophy and political science studies.*

4. Osipova N. (2003) *The concept also features a social institution. Mechanisms for implementation of institutionalization.*

5. Rotova T., Klapkiv L. (2012) *Model of capital an insurance company, the financial risk weighted. Finance Ukraine.*

6. Moravian W. (1998) *Institutional change. Society. Economy. Politics.*

7. Tolbert P., Zucker P. (1996) *The Institutionalization of Institutional Theory*. S. Clegg.

8. *Results of insurance companies for the first half of 2015 [Electronic resource]*. URL: [forinsurer.com/files/file00556.pdf](http://forinsurer.com/files/file00556.pdf)